

# Kulturowe konteksty języka



Szczecin 2014

# Kulturowe konteksty języka

pod redakcją  
Beaty Afeltowicz i Jolanty Ignatowicz-Skowrońskiej

Szczecin 2014

**Recenzent**

dr hab. Leonarda Mariak, prof. US

**Redakcja**

Beata Afeltowicz, Jolanta Ignatowicz-Skowrońska

**Redakcja techniczna**

Jerzy Chrapowicki

**Skład komputerowy, projekt graficzny okładki**

Dawid Pechan

**Druk i oprawa**

volumina.pl Daniel Krzanowski

Żadna część tej książki nie może być powielana, kopiowana  
ani wykorzystywana bez pisemnej zgody autorów.

**ISBN: 978-83-7867-247-0**

**Wydawca**

volumina.pl Daniel Krzanowski

ul. Ks. Witolda 7–9, 71-063 Szczecin

tel. 91 812 09 08

druk@volumina.pl, www.voluminamarket.pl

**volumina<sup>®</sup>.pl**

---

## **Spis treści**

<b>Beata Afeltowicz, Jolanta Ignatowicz-Skowrońska</b>	
Słowo wstępne	7
<b>Beata Afeltowicz</b>	
Kulturowe konteksty nazw szczecińskich przedszkoli publicznych	9
<b>Edyta Bocian</b>	
Związki języka włoskiego z kulturą: wybrane aspekty z zakresu frazeologii	27
<b>Magdalena Czachorowska</b>	
Funkcje słownictwa wojskowego w twórczości Bolesława Prusa	35
<b>Anna Dąbrowska-Kamińska</b>	
Wybrane antroponimy w perspektywie lokalnej i ogólnonarodowej	47
<b>Gabriela Dziamska-Lenart</b>	
Frazeologizmy związane z kulturą i sztuką w słownikach frazeologicznych języka polskiego	57
<b>Piotr Fliciński</b>	
Pierwszy słowniczek frazeologiczny małego dziecka – wybrane elementy twórczości Grzegorza Kasdepkego	67
<b>Aleksandra Gad</b>	
Genre mowy prośby o udzielenie rady	79
<b>Małgorzata Gębka-Wolak</b>	
O interpretacji tekstu prawnego (z uwzględnieniem koncepcji kontekstu kulturowego)	93
<b>Beata Kędzia-Klebeko</b>	
Kanon lekturowy a subiektywizm czytelniczy w kształceniu literackim na studiach romanistycznych	107

---

<b>Dorota Kozaryn</b>	
Język jako gwarant kultury narodowej w świetle „Listów Brata i Siostry”	
Klementyny z Tańskich Hoffmanowej	117
<b>Anna Kricka</b>	
Kultura współczesnego języka francuskiego według Jean-a-Marii	
Rouarta i Luca Ferry'ego	129
<b>Jaromír Krško</b>	
Onymické registre v komunikácii a kontakte rozličných sociokultúr	139
<b>Wojciech Krysztofiak</b>	
Jak badać fakt nierożumienia wypowiedzi językowych? Esej o nowym	
paradygmacie lingwistyki	147
<b>Aniela Książek-Szczepanikowa</b>	
Między poprawną pisownią a ekspresją tekstu – unikalna proza	
Stanisława Wyspiańskiego	163
<b>Jolanta Mazurkiewicz-Sokołowska</b>	
O profilowaniu znaczeń na przykładzie przetwarzania nazw pór roku	
i miesięcy	185
<b>Agnieszka Mielczarek, Bogdan Walczak</b>	
Tło kulturowe w podręcznikach do nauczania języka polskiego jako	
obcego	201
<b>Andrzej Moroz</b>	
Lingwistyczne sposoby kształtowania kulturowego dystansu władzy na	
przykładzie tekstów prawnych	211
<b>Krzysztof Nerlicki</b>	
Kulturowe aspekty akwizycji języków obcych w świetle badań nad	
poglądami uczących się – wybrane problemy	223
<b>Anna Nieroda-Kowal</b>	
Rozwijanie kompetencji interkulturowej przez realizację projektów	
międzynarodowych	243

---

<b>Pavol Odaloš</b>	
K charakteristike literároným v literatúre pre deti (Funkčná oscilácia medzi ústnosťou a písomnosťou)	259
<b>Ewa Pajewska</b>	
Pole semantyczne barw drzew i krzewów w <i>Forsthandsbuch: Allgemeiner theoretisch-praktischer Lehrbegriff sämmtlicher Försterwissenschaften</i> w porównaniu z tłumaczeniem Filipa Nałęcz-Kobierzyckiego <i>Umiejętność lasowa czyli Rękoksiąg dla właścicieli lasów i ich leśniczych: pod Tytułem powszechna teoretyczno-praktyczna wszystkich lasowych umiejętności Nauka</i>	269
<b>Vladimír Patráš</b>	
Sociokultúrne kontexty vo výskumoch hovorovej slovenčiny	283
<b>Piotr Sulikowski</b>	
Problem intertekstu i relacji intersemiotycznej w tłumaczeniu (na podstawie tłumaczeń Tadeusza Różewicza na język angielski)	297
<b>Anna Szyntor-Bykowska</b>	
O pewnym typie defrazeologizacji na przykładzie języka poetyckiego (komunikat)	307
<b>Lujza Urbancová</b>	
Zvieracie dysfemizmy a ich použitie v komunikácii	315

teho významu v kontexte komunikácie sú významné, ktoré sú súčasťou kontaktu s rôznymi sociálnymi skupinami. Významné sú tieto kontakty, ktoré sú v súvisu s rôznymi sociálnymi skupinami, ktoré sú súčasťou kontaktu s rôznymi sociálnymi skupinami. Významné sú tieto kontakty, ktoré sú v súvisu s rôznymi sociálnymi skupinami.

**Jaromír Krško**

Univerzita Mateja Bela

## Onymické registre v komunikácii a kontakte rozličných sociokultúr

### Słowa kluczowe:

jazyk komunikacji, komunikacja społeczna, nazwa własna

### Keywords:

communication register, social community, proprium

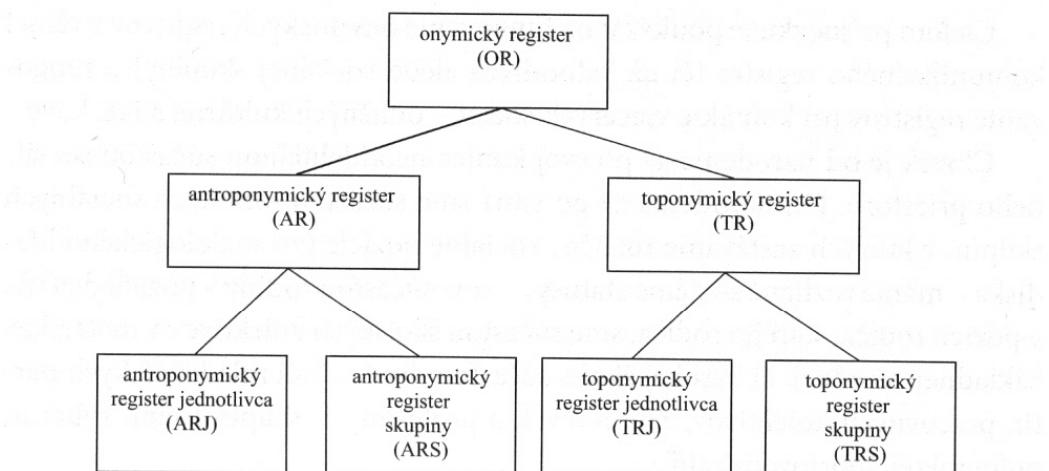
Cieľom príspevku je poukázať na fungovanie onymických registrov v rámci komunikačného registra (či už jednotlivca alebo sociálnej skupiny) a fungovanie registrov pri kontakte viacerých societ – odlišných kultúrne a jazykovo.

Človek je od narodenia až po svoj koniec neoddeliteľnou súčasťou sociálneho priestoru. Od narodenia až po smrť sme súčasťou mnohých sociálnych skupín, v ktorých zastávame rozličné sociálne pozície (zo sociologického hľadiska – máme rozličné sociálne statusy) – sme súčasťou rodiny v pozícii dieťaťa, v pozícii rodiča, starého rodiča, sme súčasťou školských kolektívov v materskej, základnej, strednej, či vysokej škole, súčasťou detských či mládežníckych partií, pracovných kolektívov, záujmových a profesijných skupín (napr. rybárov, polovníkov, športovcov) atď.

Najnovšie lingvistické teórie, ktoré venujú pozornosť komunikácií menších sociálnych skupín, sa opierajú o termín komunikačný register (Slančová, 1999, 2013). Ide predovšetkým o výskum apelatívnej časti slovnej zásoby. Výsledky lingvistických výskumov poukazujú na zložitosť priebehu medziľudskej komunikácie a množstvo faktorov ovplyvňujúcich výber adekvátnych jazykových prostriedkov. Register nepredstavuje okrajovú časť jazyka, ale tvorí aktívnu zložku komunikácie v rámci sociálnych interakcií príslušníkov daných societ.

D. Slančová chápe komunikačný register v dvoch rovinách: a) makrosociálny komunikačný register – tvoria ho aktívne a pasívne komunikačné registre jednotlivca, ktoré sú normované makrosociálnymi registrovými normami (sociálnym statusom a rolou jednotlivca), b) mikrosociálny komunikačný register – znamená „schopnosť ľudí naznačovať a meniť svoj postoj ku komunikačným partnerom pomocou jazykových prostriedkov“ (Slančová, 1999, s. 95 – 96). D. Slančová zároveň poukazuje na komunikačný register skupiny (súbor všetkých subregistrov jednotlivých členov skupiny) a komunikačný register jednotlivca. Komplexný komunikačný register človeka je individuálny, zložený z mnohých čiastkových subregistrov, ktoré závisia od počtu a druhu sociálnych skupín, ktorých súčasťou daný jednotlivec je. Do komunikačného registra však patrí aj výber adekvátnych foriem proprietálneho systému. Tejto problematike venujeme pozornosť viac ako pätnásť rokov.

Onymický register (OR) môžeme (podobne ako apelatívny) rozdeliť na onymický register skupiny a onymický register jednotlivca. Primárne delenie onymického registra vyplýva z členenia onymie na antroponymiu a toponymiu – preto rozlišujeme toponymický register (TR) a antroponymický register (AR). Sekundárne členenie týchto subregistrov je na register skupiny (RS) a register jednotlivca (RJ). Schematicky to môžeme naznačiť takto:



Antroponymickému registru sme venovali v ostatnom čase pozornosť napr. v štúdiu *Register proprietálneho systému a jeho fungovanie* (Krško, 2014), najnovšie názory o fungovaní toponymického registra prezentuje štúdia *Toponymický priestor ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru* (Krško, 2013).

Cieľom príspevku nie je podrobne analyzovať obsahovú náplň jednotlivých onymických subregistrov, ale pre potreby pochopenia ich fungovania v kontakte rozličných societ odlišných kultúrne i jazykovo, je potrebné načrtnúť aspoň ich základnú charakteristiku a obsahovú náplň.

Antroponymický register jednotlivca (ARJ) predstavuje súbor všetkých antropónym a ich foriem (napr. hypokoristických podôb, prezývok) všetkých členov sociálnych skupín, do ktorých tento jednotlivec patrí a ktorých pozná. ARJ je čiastočne determinovaný časovou existenciou sociálnych skupín (po zániku skupiny zaniká nominačná funkcia antropónym tejto skupiny – jednotlivec sice ovláda antroponymá členov bývalej sociálnej skupiny, ale nemá nimi koho pomenovať, pretože skupina už neexistuje), sociálnymi statusmi členov týchto skupín a pragmatickými aspektami vstupujúcich do komunikácie zo strany členov societ (pozri napr. Krško, 2000, s. 77). ARJ je tak isto ako apelatívny komunikačný register, vnútorné diferencovaný na subregister blízkych osôb, subregister okrajových osôb, prípadne môžeme vyčleniť subregister osôb, ktoré netvoria s jednotlivcom sociálne skupiny, ale jednotlivec ich ovláda a používa (antroponymá tzv. spoločenského alebo kultúrneho kontextu (k tomu Ološtiak, 2007, s. 188) – mená umelcov, športovcov, politikov...).

Antroponymický register skupiny (ARS) je tvorený súborom všetkých podôb antropónym používaných skupinou na označenie členov tejto skupiny. Členovia society ovládajú antroponymický register svojej skupiny a aktívne ho používajú v komunikácii skupiny – napr. školská trieda, skupina zamestnancov, obyvatelia obce a pod. Na zložitosť sociálnych väzieb a začlenenie jednotlivca do viacerých sociálnych skupín v súčasnosti poukazujú internetové sociálne siete – každý člen takejto siete má zoznam priateľov, sú tam však rôzni ľudia – zo školy, z práce, z detstva, rodinní príslušníci a podobne. Ak nás niekto kontaktuje a požiada o priateľstvo, niektoré siete ponúkajú novému členovi možnosť pridať mu našich priateľov – v tomto momente si človek uvedomuje diferenciáciu súboru virtuálnych priateľov, resp. sociálnu členitosť svojich sociálnych skupín, ktorých je členom a musí starostlivo vyberať z kontaktov tie, ktoré má spoločné s novoprihláseným priateľom. Práve tieto poznatky nás priviedli na myšlienku znázornenia onymického (resp. komunikačného) registra ako zložitej siete prvkov podobnej neurónovej sieti ľudského mozgu.

V minulosti sme venovali pozornosť predovšetkým toponymickému registru – najmä toponymickému registru skupiny. Na označenie toponým používaných v relatívne uzavretých sociálnych skupinách sme vytvorili termín sociálne toponymá. Tie sme definovali ako toponymá, ktoré vznikli a používajú sa v relatívne uzavretej sociálnej skupine, vyznačujú sa nízkou (resp. nulovou)

komunikačnou potenciou voči nečlenom tejto skupiny a pomenúvajú toponymické objekty sociálneho priestoru society počas existencie sociálnej skupiny. Ide o toponymá známe napríklad len v skupine poľovníkov, rybárov, lesných robotníkov, rodiny, ale takisto skupinou môžu byť aj obyvateľia obce, pretože toponymá ich chotára nie sú známe obyvateľom iných skupín (obcí z inej časti štátu, prípadne v zahraničí).

Toponymický register skupiny (TRS) predstavuje súbor všetkých toponým, ktorými daná societa označuje (pre ňu) dôležité orientačné body a ktoré aktívne vstupujú do komunikácie členov tejto society. Pri TRS chápeme existenciu a fungovanie týchto rozličných societ v horizontálnom a vertikálnom smere.<sup>1</sup> V rámci TRS rozoznávame sociálne skupiny členené na základe veku – detské, mládežnícke, na základe záujmov – poľovníci, rybári, športovci, z hľadiska pracovného zaradenia – poľnohospodári, lesní robotníci, môžeme vyčleniť rodinu ako sociálnu skupinu, obyvateľov obce, regiónu a podobne. Jednotlivec môže byť (a spravidla aj je) členom týchto societ. Preto toponymický register jednotlivca (TRJ) predstavuje súčet častí toponymických registrov skupín, ktorých daný jednotlivec je členom.

Z hľadiska onymických registrov dochádza pri stretnutí dvoch (a viacerých) sociálnych kultúr k vzájomnému ovplyvňovaniu jednotlivých skupinových registrov. Bolo to tak od počiatku existencie ľudstva a jeho migrácie. M. Lupták sa v rámci svojho lingvistického výskumu venuje predovšetkým kontaktu nemeckého etnika so slovenským a výsledkom tohto stretu z hľadiska bilingvizmu (pozri Lupták, 2009, 2011, 2013). Problematikou jazykových kontaktov s nemeckým etnikom sa zaobrali mnohí jazykovedci – z hľadiska vlastných mien napr. J. Matejčík (1995), ktorý sledoval rovnaký priestor ako M. Lupták. Veľmi podnetnou publikáciou je monografia B. Czopek-Kopciuk (1995), ktorá vychádzala z názorov H. Gornowicza a rozdelila adaptované názvy do 6 skupín:

- „1. substytucje fonetyczne;
2. substytucje fonetyczne z dodaniem polskiego formantu;
3. tłumaczenia;
4. tłumaczenia z dodaniem polskiego formantu;
5. hybrydy (nazwy mieszane);
6. urzędowe zmiany nazw.“ (Czopek–Kopciuch, 1995, s. 26).

<sup>1</sup> K podrobnejšej charakteristike toponymického registra pozri Krško, 2013.

K čomu vlastne pri kontakte dvoch societ dochádza z pohľadu skupinových onymických registrov? Musíme vychádzať z faktu, že každá socjeta má pred kontaktom s inou skupinou relatívne uzavretý antroponymický a toponymický register, resp. skupina, ktorá opúšťa pôvodné územie a migruje, nesie so sebou len virtuálny toponymický register ako „spomienku“ na predchádzajúci sociálny priestor – ten však existuje v apelatívnej aj propriálnej zložke registra danej society. Pri stretnutí dvoch societ dochádza ku kontaktu dvoch rozdielnych onymických registrov (z hľadiska obsahových, motivačných i slovotvorných modelov). Postupným splnením týchto societ dochádza ku vzájomnej kontaminácii onymických registrov, ktoré môžu nadobúdať podoby, ako ich definovala B. Czopek-Kopciuk (1995).

M. Ľupták poukazuje aj na problém prekladu vlastných mien obsiahnutých v onymických registroch takýchto societ. Pri definovaní TRS sme zdôraznili, že tieto registre sa tvoria v horizontálnom i vertikálnom smere. Horizontálne chápanie sociálnych topónym vnímame ako ich existenciu na rovnakej úrovni (napr. society jednotlivých obcí, triednych kolektívov a pod.). Pri vertikálnom chápání existencie sociálnych topónym sa prekladateľ (ale aj bežný používateľ jazyka) môže dostať do komunikačných problémov, pretože nebude rozumieť obsahu proprietáří z iných onymických registrov. Existencia onymických registrov vo vertikálnom smere súvisí s celkovou globalizáciou sveta, mobilitou ľudí v rámci celého sveta. Človek sa (hoci aj virtuálne) dostáva do iného kultúrneho prostredia, z nášho pohľadu spoznáva iné onymické registre.

O kontakte dvoch alebo viacerých TRS (v tomto prípade môžeme hovoriť o národných toponymických registroch) svedčí existencia exonym. Tie môžu byť národné – názov pre označenie toponyma sa používa len v jednom jazyku (pomenovanie nemeckého mesta München je v angličtine Munich, v taliančine Monaco di Baviera, v španielčine Múnich, v poľštine Monachium, v češtine Mnichov, v slovenčine Mníčkov) alebo medzinárodné – názov sa používa najmenej v dvoch jazykoch. Pri stretnutí dvoch rozličných jazykov musí dôjsť k zosúladeniu toponymických registrov, aby sa predišlo komunikačným nedorozumeniam. M. Rutkiewicz-Hanczewska (2013) venovala pozornosť vlastným menám v motivačno-komunikatívnej rovine a tak isto kognitívnej stránke proprietáří v komunikácii. Komunikujúci z rozdielnymi toponymickými registrami musia voliť komunikačnú stratégiu, aby došlo k prekrytiu národných exonym s označením toho istého toponyma.

Záver. Pri kontakte rozličných etnických kultúr dochádza k napätiu medzi národnými onymickými regisrami. S týmto faktom musia počítať

komunikujúci, ktorí reprezentujú tieto etniká, ale rovnako tak aj prekladatelia z jedného jazyka do druhého.

## Literatúra

- Beránek, T. a kol., *Index českých exonym. Standardizované podoby. Varianty*. Praha 2011.
- Czopek-Kopciuk, B., *Adaptacje niemieckich nazw miejscowych w języku polskim*. Kraków 1995.
- Górniewicz, H., *Die Arten Polonisierung deutscher Ortsnamen im Gebiet von Malbork*, [w:] „*Onomastica Slavogermanica*“, 1973, VII, s. 75–86.
- Krško, J., *Sociálno-psychologické aspekty pomenovania*, [w:] *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. Zborník referátov zo 14. slovenskej onomastickej konferencie, Banská Bystrica 6. – 8. 7. 2000*, red. J. Krško – M. Majtán, Bratislava – Banská Bystrica 2000, s. 75–84.
- Krško, J., *Adaptácia nemeckých terénnych názvov do slovenskej toponymickej sústavy (na príklade Dobšinej)*, [w:] *Varia X. Zborník materiálov z X. kolokvia mladých jazykovedcov (Modra-Piesok, 22. - 24. novembra 2000)*, red. M. Nábělková a M. Šimková. Bratislava 2003, s. 159–165.
- Krško, J., *Toponymický priestor ako súčasť kultúrno-antropologického priestoru*, [w:] „*Acta onomastica*“, 2013, LIV, s. 151–169.
- Krško, J., *Register propriálneho systému a jeho fungovanie*, [w:] *Registre jazyka a jazykovedy (I.)*. Eds.: J. Kesselová – M. Imrichová – M. Ološtiak. Prešov 2014, s. 124–131.
- Ľupták, M., *Viacnázvovosť v informatívnom type textov cestovných sprievodcov a v preklade*, [w:] *Od textu k prekladu IV.*, red. A. Ďuricová, Praha 2009, s. 84–94.
- Ľupták, M., Čo je onymická kompetencia? *Viacnázvovosť medzi socioonomastikou, jazykovou pragmatikou a prekladom*. [w:] *Od textu k prekladu VI.* red. A. Ďuricová, Praha 2011, s. 79–86.
- Ľupták, M., *Onymická viacnázvovosť v terminologických súvislostiach z pohľadu prekladateľa*, [w:] *Od textu k prekladu VIII.* red. A. Ďuricová, Praha 2013, s. 42–49.
- Matejčík, J., *Hauerland na strednom Slovensku*, [w:] *Onymické systémy v regiónoch. Sborník příspěvků z V. semináře „Onomastika a škola, konaného*

- 12.-14. ledna 1993 v Hradci Králové, red. R. Šrámek, J. Bartuňková, V. Ko-  
blížek, Hradec Králové 1995, s. 129–137.
- Ološtiak, M., *Jazykovoštruktúrny a komunikačno-pragmatický status vlast-  
ného mena (adaptácia anglických proprietív v slovenčine)*. Prešov 2007.
  - Rutkiewicz-Hanczewska, M., *Genologia onimiczna. Nazwa własna w pła-  
czyźnie motywacyjno-komunikatywnej*. Poznań 2013.
  - Slančová, D., *Potrebuje reflexia súčasnej slovenskej jazykovej situácie pojem  
register?*, [w:] *Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komu-  
nikáciu. I. diel. Materiály z 3. konferencie o komunikácii, Banská Bystrica  
– Donovaly, 11.–13. septembra 1997*, red. P. Odaloš, Banská Bystrica, 1999,  
s. 95–96.
  - Slančová, D., *Variety hovorenej podoby slovenčiny na východnom Slovensku  
v trénerskom mikrosociálnom komunikačnom registri*, [w:] *Jazyk je zázračný  
organizmus... Metamorfózy jazyka a jazykovedy. Zborník príspevkov veno-  
vaných prof. PhDr. Ivorovi Ripkovi, DrSc., emer. prof. PU, pri príležitosti jeho  
životného jubilea*, red. M. Imrichová a J. Kesselová, Prešov 2013, s. 200–214.

### Onymic registers in communication and in contact with various sociocultures

#### Resumé

The paper deals with the functioning of onymic registers within the communication register (of an individual or a social group). It also deals with the functioning of the registers when in contact with more societies which differ both in language and culture. With respect to onymic registers we understand social contact of various societies as a tension between individual collective onymic registers. Speakers representing these ethnicities as well as translators translating from one language into another one have to take this fact into account.